

אתר הטמנת האשפה "דודאים" בנגב. חיות כאן יחד חסידות, זרזירים, דיות חומות ואנפות צילום: אליהו הרשקוביץ

"ראיתי צלמים שדרכו על ביצים בחושבת קינן של שחפיות חוף, כי לא ידעו להבחין בין לבין אבנים, או לא שמו לב או לא אכפת היה להם. זו דוגמה לקונפליקט, אבל ככלל ריבוי חובבי טבע הוא ברכה"

מה פירוש לחסל?
"הציפורים תבואנה, לא יהיה להן אוכל ומקווי מים והן ימותו. כבר עכשיו יש מדידות שמצביעות על ירידה דרמטית במספרן של הציפורים שחולפות בארץ. פעם דובר על חצי מיליארד ציפורים, והיום יש מחקרים שמצביעים על נתון קטן בחצי השק נאים שמגיעים לכאן מהדנוכה עוברים בדרך בטורקיה ולא מוצאים בה כמעט מקומות לנוח. אם גם פה לא יהיו אתרי מנוחה ואוכל – זה אסון."

מה צריך לעשות?
"חובתנו לשמור על בתי הגידול הלחים ועל אתרי המנוחה. לא לבנות עליהם, לא להניח פגלים סולאריים, לא לסלול כל כך הרבה כבישים. כאשר בונים לאורך החוף, על גבעות הכורכר שעדיין יש בהן צומח טבעי – משמידים את מקומות הנחיתה של העופות הנודדים. ההגנה הזו היא המחויבות של מדינת ישראל לטבע העולמי. זו המדינה היחידה בין מרוקו להודו שנהוגה בה שמירת טבע אפקטיבית."

מה מפריע לציפורים?
"כל דבר שנמצא על פני הקרקע עשוי להפריע. ציפורים נמנעות, למשל, לעוף מעל כבישים. טורבינות הרוח שבנו ברמת הגולן הן מטחנות בשר. זה תמיד קונפליקט בין שני אינטרסים ואין לזה פתרון טוב. בני אדם וקוקים לכבישים. אנרגיה מתחדשת מרוח היא פתרון חשוב אבל בעייתי. גם הפאנלים הסולאריים יוצרים בעיה כי הם גוללים מחיות הבר בתי גידול טבעיים."

הלך הזרזיר

באחד מפירקי הספר מתוארת גידדת הזרזירים שמגיעים ליש ראל מאירופה ושוהים כאן מנובמבר עד מרץ. ציפורי השיר הקטנות האלה, שמשקל כל אחת 100 גרם, מתקבצות בכל ערב לשת לילה משותפת. ראיתי פעם את המחול האקרובטי של להקות הזרזירים העצומות המראה כור לי כאחד הפלאים הגדולים ביותר יום-טוב ופז מתארים בפרוטוט את טקסי הערב האלה באפילו מר דים שהסבר לכך אינו ברור דיו. ההשערה הרווחת היא שהתמרור נים המשותפים נועדו להרתיע עור פות דורסים. המספר העצום של זרזירים

"אני מעדיף שתי ציפורים על פני יישוב עם אלף תושבים"

החשש מכך שפיצוץ אוכלוסין עומד לחסל את הטבע בישראל ("אנחנו עומדים בפני קטסטרופה") הוביל את פרופ' יורם יום-טוב, בעשור התשיעי לחייו, לכתוב ספר על ציפורים נודדות. בראיון הוא מדבר על תעלומת הנדידה, מסביר מה צריך לעשות כדי שהציפורים ימשיכו לבקר פה ומדוע הוא מתנגד להאכלה של חיות בר

הראשון עוסק בנדידת העופות בעולם והשני בישראל כציר נדידה מרכזי. בחלק זה מופיעים גם הפרקים על עוברי האורח המרכיזיים – חסידה, שקנאי, שליו, סב' כי שחור כיפה ואחרים. פרק מיוחד מוקדש למסלולי הנדידה ולמאפייני הנדידה מעל ישראל – מועדיה ומקומות הנחיתה המועדפים על העופות הנודדים. כל אלה מלווים בצילומים של כמה מצלמי הטבע הטובים בישראל ובהם יוסי אשכול, אייל בר-טוב ואחרים.

"אנחנו עומדים בפני קטסטרופה", אומר פרופ' יום-טוב בשיחה איתו. "האוכלוסייה בישראל תכפיל את עצמה בתוך 20 שנה. ב-2040 יחיו כאן יותר מ-15 מיליון אנשים וזה ישנה את נוף הארץ. אתה רואה את זה כבר היום. לאחרונה ביטלו החלטה קודמת של קבורה בקומות לטר בת קבורת קרקע. מקימים בית קברות עצום ליד ראש העין, זה טירוף. בנוסף לכך מקימים יישובים חדשים, חמישה יישובים יקומו רק בחבל ערד."

איך זה קשור לציפורים?
"יש בארץ כ-200 מיני ציפורים קבועות ויש עוד 350 מינים שנודדים דרכנו לאפריקה בסתיו וחוזרים צפונה באביב. חלק מהם נחים פה ופוקדים מקומות קבורים, ירוקים, בדרך כלל ליד מים, אבל כבר היום המקומות האלה מועטים. בקצב הזה נחסל אותם לחלוטין. ישראל התומה על אמת נות שמחייבות לשמור על בתי הגידול, ואסור לנו להניח להם להיעלם. אנחנו חוששים שהריבוי האנושי עומד לחסל את הטבע בישראל."

ספרם את מכלול השאלות שעוררות מנדידת ציפורים. כל אחת מהן היא תעלומה שראויה לסדרה בלשית טלוויזיונית: מה הסיבות לנדידה? כיצד ומתי התפתחה? איך יודעים העופות שהגיע הזמן לצאת לדרך? איך הם בוחרים את היעד? איך הם מנווטים? איך הם יודעים שהגיעו ליעד? מה השינויים שמתחוללים בגופם? הספר מחולק לשני שערים.

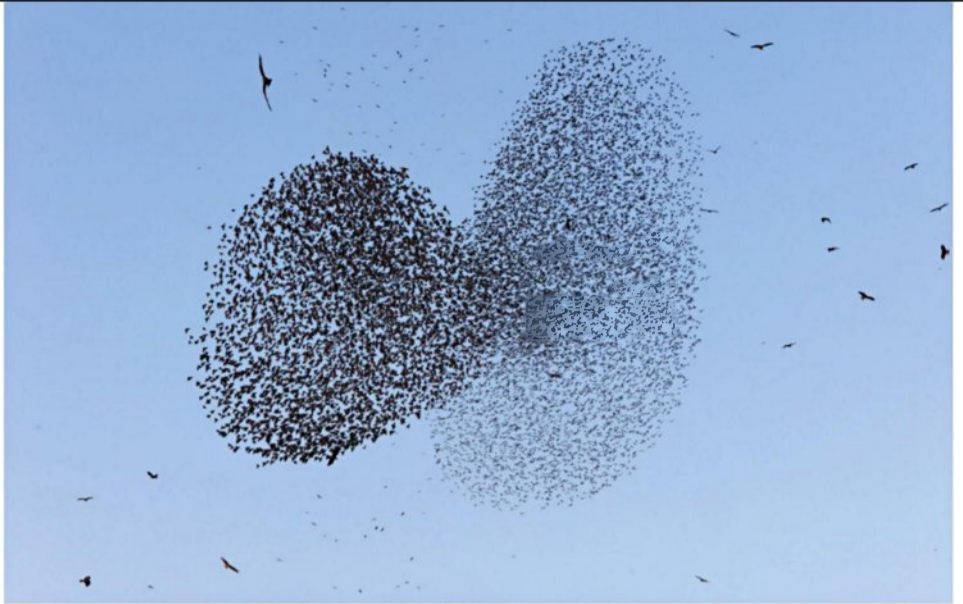

עטיפת הספר צילום: יוסי אשכול, עיצוב: משה מירסקי, הוצאת דן פרי

מעופן נשמעים כסיפורי אגדה. צמד המחברים מלומדים ותיקים, מהמערבים ביותר בישראל. פז היה המנהל הראשון של רשות שמורות הטבע, ויום-טוב כיהן כפרופסור בבית הספר לואולוגיה באוניברסיטת תל אביב וגם היה מעורב במאבקים סביבתיים רבים. שניהם בעשור התשיעי לחייהם ואי אפשר לחשוך בהם בהפצת בדיות, אבל איך אפשר להאמין לסיפור המופלא על שחפית הקורט, שעוברת בנדידתה במשך שנה אחת מרחק של כ-80 אלף קילומטרים, כלומר פעמיים היקפו של כדור הארץ? או הסיפור הפנטסטי על הלימוזה חומת הבטן, שעזבה את אלסקה בספטמבר 2022 ונדה ברכיפות במשך 11 ימים מעל האוקיינוס השקט עד לאוסטרליה? אותה לימוזה חומת בטן, ששוקלת 300 גרם, טסה מרחק שעובר מטוס גדול מן המרחק שעובר מטוס בואינג מתל אביב לניו יורק או לטוקיו (9,100 קילומטרים). יום-טוב ופז מציגים בפתח

לחסידות, מסתחררים באחידות מופלאה. הם מגיעים עכשיו מלב-נון. חולפים בעמק החולה, חוצים מערבה בעמק יזרעאל וממשיכים לאורך מישור החוף לצפון סיני. שלושה ימים לאחר הביקור אצלנו הם כבר בעמק הנילוס וממשיכים דרומה לסודן שבאפריקה. להקת שקנאים יכולה לגייס מוא 250 קילומטרים ביום. חבריה שוהים באוויר יותר משבוע שעות ומשתמשים ביום שגרת ב-35 תרמיקות (ארובות של אוויר חם שעוזרות להם לנסוק). הם מקננים בעיקר ברומניה, אבל גם ביוון ובטורקיה. משם הם יוצאים בכל סתיו למסע דרומה – 3,700 קילומטרים ממוצע של השקנאים החולפים בישראל בסתיו הוא כ-50 אלף. באותו ערב ראיתי 50. בספר החדש "רוחות מנשבות, ציפורים נודדות" (הוצאת מאגנט) יש פירוט של מחקרים חדשים רבים, גם על השקנאים, אבל גם על הרבה עופות אחרים ועל ציפורים נודדות בעולם, שהנתונים על

משה גלעד
מישה שקנאים גדולים דואים דרומה. אני עוצר בצד דרך העפר כדי להתבונן בהם. השמש תשקע בעוד כמה דקות וקשה לזהות את העופות הגדולים. אני כמעט בטוח שאלה שקנאים. אני מתלבט אם להוציא את המשקפת שדחוקה איפשהו בתא המטען ואז נותר המום ופעור פה. ראש חץ ובו יותר מ-20 שקנאים דואה מעלי בגובה נמוך. הם מתקרבים לנחיתה כמו טייסת קרב לנושאת מטוסים, מתפצלים, מטים כנפיים, חובטים ברגליים ורגע לאחר מכן שטים במאגר המים הגדול בעמק חפר. יש מעט רגעים מור שלמים כאלה. כמה שעות לאחר מכן אני קורא ב"רוחות מנשבות, ציפורים נודדות" (הוצאת מאגנט), ספרם החדש והיפה של פרופ' יורם יום-טוב ועוזי פז את הפרק על השקנאים. נאמר בו שאלה העופות הגדולים והכבדים ביותר שנודדים מעל ישראל. השקנאים, בניגוד

להקת זרזירים בדודאים. ההשערה היא שהתמונים נועדו להרתיע עופות דורסים. צילום: אליהו הרשקוביץ

דילול. אין בעיניי שום דבר רע בניהול נכון, גם אם זה כרוך בהמתה של בעלי חיים. האינטרס שלי הוא שמירת הטבע. זה מה שעומד לנגד עיני. אם שואלים אותי מה אני מעדיף – יישוב עם אלף תושבים, או שתי סלעיות – אני משיב שתי סלעיות.”

זו לא דעה פופולרית. “בת זוגי אוסרת עלי לומר דברים יותר קשים”.

יש לציפורים צד רומנטי יותר מבעלי חיים אחרים?

“אני אוהב טבע וזה יכול להיות אבנים, צמחים ובעלי חיים. נעשייתי וזואולוג רק בזכות מורי פרופ' היינריך מנדלסון. אני חושב שהטבע הוא יצירה אלוהית (אם הייתי מאמין באלוהים). הטבע הוא דבר כל כך נפלא. הוא אמנם לא מושלם, כי כולנו מתים בסוף, אבל אני עדיין נדהם איך הטבע עובד. תראה איך ציפור שיש לה מוח שנפחו פחות מגרם אחד יודעת לקרוא את הטבע בפברואר, כדי שהגוזלים שלה יבכו עו מהביצה באפריל, כדי שבמאי הם יגיעו לשיא המזון. איך היא מחשבת את זה? הטבע הוא דבר שאפשר רק להעריץ אותו ואני לא מדבר בכלל על היופי האסתטי. אני נדהם מול הטבע בכל פעם מחדש ולא משנה לי אם זה צב, עטלף או חסידה. ראית פעם נמנ? לא? אתה חייב לראות נמנ? זה פשוט דבר יפהפה”.

לאחר פגישתנו הלכתי לבדוק מתברר שהנמנמן הוא מכרסם ליי קטן אוכל-כל. יש נמנמן עצים ונמנמן סלעים. כשרוצים להחמיא להם אומרים שהם דומים לסנאי זעיר. ברוב התצלומים הם נראים לי כעכבר.

אתה לא מרבה לשלב חוויות אישיות בספר. הוא נוטה יותר לקרוב המדעי.

“נכון. זה נובע ממבנה אישיות. לא קל לי להיחשף וקשה לי להיפתח לאנשים. הלוואי שיכולתי יותר. כתבתי הרבה מאמרים מדעיים ועכשיו קשה לי להתנתק ממודל הכתיבה הזה. אני ענייני ונצמד לעובדות. נולדתי לפני 84 שנים או אני שריד לתרבות קדומה. עוזי נולד ארבע שנים לפני או הוא שריד קדום יותר”.

כל הזמן

כדי לשוחח עם פרופ' יוס'טוב נסעתי למוצא עילית. ישבנו ליד חלון, מול חצר גדולה וגינה פורחת. רק כאשר שבתי הביתה והאונתי להקלטת השיחה גיליתי שמלווה אותה במשך שעתים פס קול ייחודי – ציוצי ציפורים מן המרפסת. העובדה שכלל לא שמתי לב לציוצים האלה בזמן אמת, כאשר התרכזתי בשיחה, מנעה ממני לשאול את פרופ' יוס'טוב מי משמיע את הקולות. אבל לבד אין לי סיכוי לגלות. אבל היה בכך גם דבר מביך נוסף. הבנתי אז כמה קל לנו להתעלם מן הציפורים. הן שם כל הזמן, גם כרגע, כמה מטרים מהשולחן שלצדו אני כותב. איזו טיפשות להתייחס אליהן כאל מובנות מאליהן. בפעם המיליון אני מבטיח לעצמי שאשים לב טוב יותר.

התחום או שהוא סובל מכך? “המבנה של גוף ממשלתי כרשות הטבע והגנים וגופים וולונטריים כמו החברה להגנת הטבע שפועלים לצדו קיים בכל העולם והוא בריא מאוד. בסופו של דבר, כמעט תמיד הכל בנוי על אדם אחד שדוחף את התחום שהוא אוהב ומקדם אותו. המזל הגדול של תחום הצפרות בישראל הוא פרופ' יוסי לשם, שהיה דוקטורנט שלי

“לפעמים יש חיות שגורמות נזק וצריך להרוג אותן. יש אנשים שנחרדים לשמוע אמירה כזו, אבל אני חושב שחייבים לראות את התמונה הכללית ולפעמים זה מחייב דילול”

באוניברסיטת תל אביב וכתב עבודה פורצת דרך על הממשק של להקות ציפורים ומטוסי חיל האוויר. לצד שני הגופים האלה פועלים גם קק"ל שמחזיקה את אגמון החולה שהוא אתר מרכזי ביותר, רשויות הניקיון באזורים שונים, מועצות אזוריות ומקומיות ועיריות כהרצליה, הוד השרון ותל אביב. הגופים השונים תמיד יריבו ביניהם אבל זה מוביל לתוצאה טובה. הדוגמאות הכי יפות בעיניי הן הפעילות של אנשים מקומיים, כמו שקרה בעמק חפר”.

האם אתה בעד האכלה של עופות נודדים, כמו שנעשה באגמון החולה או באגמון חפר?

“אני נגד מעורבות והאכלה של חיות בר, אבל יש תיאוריות ויש את החיים. גם החקלאים סובלים וצריך לפעול לטובתם, אבל עם העגורים זה עבר כל גבול. צריך לצמצם את ההאכלה של העגורים. האכלת השקנאים נכונה יותר. הפחיתו אותה מאוד והיא מרוכות בעמק חפר בעונות מסוימות. יחד עם זה חשוב לזכור שלפעמים אין ברירה וצריך לנהל את המגע עם הטבע. לפעמים יש חיות שגורמות נזק וצריך להרוג אותן. יש אנשים שנחרדים לשמוע אמירה כזו, אבל אני חושב שחייבים לראות את התמונה הכללית ולפעמים זה מחייב

מקצועית עוזר אבל גם מעורר לפעמים בעיות. הדוגמה הבולטת עכשיו היא הריבוי העצום של צל-מי טבע. לחלקם לא אכפת בכלל להפריע לציפורים ובלבד ששיגו תמונה טובה. ראיתי מקרים בהם צלמים איחרו להגיע לצפות בהכנות של הורזרים ללינת לילה, וראיתי צלמים שאיחרו והבריחו בכוונה את הציפורים ממקום הלינה שלהן כדי ליצור שוב את הענן שלמענו הגיעו. ראיתי צלמים שד-

יוסי יוס'טוב. “הטורכינות הן משחנת בשר” צילום: מגד גזוני

רכו על ביצים במושבת קינון של שחפיות חוף, כי לא ידעו להבחין בינו לבין אבנים, או לא שמו לב או לא אכפת היה להם. זו דוגמה לקרנפליקט, אבל ככלל, ריבוי חובבי טבע הוא ברכה. לחץ ציבורי חשוב לשמירת טבע”.

הצפרות בישראל מפותחת בעיקר תחת ניהולה של החברה להגנת הטבע ולא תחת רשות הטבע והגנים. האם זה לטובת

שישנו בארץ פחת מאוד בסוף המאה הקודמת, אבל בעשור האחרון חלה התאוששות באוכלוסייתם. בחודשי החורף אפשר לראות בנגב להקות שמורנות עשרות אלפי זרזירים. יום טוב ופז מציגים את השאלה מדוע הם מתפורים במשך היום על שטחים עצומים ובערב עפים עשרות קילומטרים ללינה משותפת, ומתברר שהמפגש הזה מספק להם מידע חיוני על מקומות שאפשר לסעוד בהם. בנוסף, מקומות הלינה שנבחרו מוגנים מרוח או חמים יותר מסביבתם.

כמה מתעלמות הנדידה אנחנו מבינים?

“אנחנו מבינים חלק גדול, אבל לא הכול. תחשוב על ציפור שהמוח שלה שוקל גרם אחד. היא בקעה מביצתה במוסקבה, שלושה שבועות אחר כך דיידתה בסביבת הקן ואז היא מתרוממת וטסה לאפריקה. פניתי פעם לקברניט אל על והוא שלח לי ספר בעובי מאה עמודים ובו הנחיות ניווט ומוג אוויר לטיסה דומה לנתיב הנדידה. איך ציפור בתחודש יודעת לקרוא את הספר הזה? חצי מהציפורים אמנם לא חוזרות מן המסע הראשון ואנחנו עדיין לא יודעים בדיוק איך הן למדו את הדרך, אבל מבינים היום יותר”.

צפרות הוא התחום שבו יש שילוב רב ביותר של פעילות חובבים שאוספים מידע למחקר וזואולוגי מקצועי. “השילוב בין חובבים לעבודה

